

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 12.08.2021
Published/Yayınlanma 29.10.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Koç Altuntaş, S. & Onur, M. (2021). Kültürel mirasın sürekliliği bağlamında yerel bir dinamik: Kırıkkale-Keskin Rahmi Pehlivanlı Konağı. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(75), 2585-2595. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2736>

Araştırma Görevlisi Selver KOÇ ALTUNTAŞ

<https://orcid.org/0000-0002-9272-7746>

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon / TÜRKİYE

Araştırma Görevlisi Makbulenur ONUR

<https://orcid.org/0000-0003-4511-1284>

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon / TÜRKİYE

KÜLTÜREL MİRASIN SÜREKLİLİĞİ BAĞLAMINDA YEREL BİR DİNAMİK: KIRIKKALE-KESKİN RAHMI PEHLIVANLI KONAĞI

A LOCAL DYNAMICS IN THE CONTEXT OF CONTINUITY OF CULTURAL HERITAGE: KIRIKKALE-KESKİN RAHMI PEHLIVANLI MANSION

ÖZET

Son yıllarda günümüze ulaşmadan yok olan tarihi yapılar, koruma bilinci ve politikalarının yetersizliği nedeni ile tehlike yaşamakta, bu da kültürel miras kavramının zedelenmesine yol açmaktadır. Bunu önlemek adına yapılan koruma ve yeniden kullanım çalışmaları, kültürel mirasın sürekliliği açısından önem kazanmıştır. Tarihi yapılar arasındaki konut/konaklar sahip oldukları değerlerle çeşitli yöntemler uygulanarak yeniden kullanılabilir hale getirilmektedir. Bunlardan biri de müze evlerdir. Müze evler hem önemli kişilerin yaşantılarını yansıtmakta hem de yörenin mimari karakterini ortaya koymaktadır. Böylelikle yöre için önemli bir dinamik oluşmaktadır.

Çalışma İç Anadolu bölgesinde yer alan Kırıkkale ilinin Keskin ilçesindeki Rahmi Pehlivanlı Müze Evi'ni konu edinmektedir. Yörede birçok konut/konak olmasına rağmen yeterince çalışma yapılmadığı ve bu nedenle kültürel mirasın korunmasında sıkıntı yaşandığı varsayımından yola çıkılarak yörenin ve söz konusu yapının hak ettiği tanınmışlığa ulaşmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bu bağlamda Rahmi Pehlivanlı Müze Evi, nitel araştırma yöntemlerinden "örnek olay" ile incelenmiştir. Elde edilen bilgi, belge ve yerinde yapılan görüşmelerle yapının verileri değerlendirilmiştir. Değerlendirme kapsamında Rahmi Pehlivanlı Konağı'nın Keskin ilçesinde yer alan geleneksel konut/konak yapısını yansıtan kimlik öğelerine sahip olmasından dolayı yörenin mimari karakterini yansıttığı görülmüştür. Bu nedenle yapının kültürel miras niteliği göstermesinin yanı sıra korunarak gelecek kuşaklara aktarılması ve bu sayede sürekliliğinin sağlanması da önem arz etmektedir. Yapılan çalışma ile yerel bir dinamiği olan Rahmi Pehlivanlı Müze Evi'nin farkındalık yaratarak yöreye katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, müze evler, Kırıkkale-Keskin, Rahmi Pehlivanlı Konağı.

ABSTRACT

Historical buildings, which have been destroyed in recent years before reaching the present, are in danger due to the inadequacy of conservation awareness and policies, and this causes the concept of cultural heritage to be damaged. Conservation and reuse studies to prevent this have gained importance in terms of the continuity of cultural heritage. The houses/mansions among the historical buildings are made to be used again by applying various methods with the values they have. One of them is museum houses. The museum houses both reflect the lives of important people and reveal the architectural character of the region. Thus, an important dynamic is formed for the region.

The study is about the Rahmi Pehlivanlı Museum House in the Keskin district of Kırıkkale province in the Central Anatolian region. Based on the assumption that although there are many residences/mansions in the region, there is not enough work done and therefore there is a problem in the protection of the cultural heritage, it is aimed to ensure that the region and the building in question reach the recognition they deserve. In this context, Rahmi Pehlivanlı Museum House was examined with a "case study", one of the qualitative research methods. The data of the building were evaluated with the obtained information, documents, and on-site interviews. Within the scope of the evaluation, it has been seen that Rahmi Pehlivanlı Mansion reflects the architectural character of the region since it has identity elements that reflect the traditional house/mansion structure in Keskin district. For this reason, besides showing the cultural heritage of the building, it is also important to protect it and transfer it to future generations and thus ensure its continuity. With the study, it is thought that Rahmi Pehlivanlı Museum House, which has a local dynamic, will contribute to the region by raising awareness.

Keywords: Cultural heritage, museum houses, Kırıkkale-Keskin, Rahmi Pehlivanlı Mansion.

1. GİRİŞ

Bir toplumu toplum yapan kültürel değerleridir. Bu değerler zarar görmeye başladığı andan itibaren sağlam temellere dayalı bir geleceğin olması söz konusu değildir. Korumanın gerekliliği, kültürel değerlerin geçmiş ile günümüz arasındaki bağlarının giderek sarsılmaya başladığında anlaşılmalıdır (Koca, 2015).

Küreselleşen ve gelişen teknoloji ile zarar gören kültürel değerlerin korunması için Unesco başta olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Fakat yine de gelinen noktanın yeterli olmadığı görülmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri sosyal sürekliliğin sağlanmasının gerekliliğidir. Göçer (2003) “sosyal süreklilik” kavramını toplumsal yapı karakterini oluşturan; sosyo-kültürel, ekonomik, demografik yapının gelişimi ve değişiminin yanı sıra çevresel değerleri oluşturan yerel kimliğin korunması şeklinde tanımlamaktadır (Göçer 2003; Eroğlu ve Yaldız, 2006:317). Tanım, kültürel mirasın sürekliliği ile birebir örtüşmekte ve birbirini beslemektedir.

Son yıllarda kültürel mirasın sürekliliği adı altında birçok çalışma yapılmaktadır. Koruma kapsamında uygulanan onarım, yenileme, yeniden işlevlendirme ile kültürel mirasın sürekliliğine çözüm önerileri getirilmektedir. Fakat tarihi yapılarda koruma amaçlı yapılan yeniden kullanımlar her zaman uygun çözüm olmamaktadır. Çünkü geçen zaman, kültürel değişimi de beraberinde getirerek mekanların performansını ve işlevsel kapasitesini etkilemekte ve günümüz şartlarına uyarlamak oldukça zor olmaktadır.

Kültürel mirasın sürekliliğini sağlayan, aynı zamanda topluma hizmet veren ve mirası tanıtmaya, sergilemeye özelliklerini gösteren mimari mekanlardan biri de müze evlerdir. Müze evler, topluma mâl olmuş sanatçıların eserlerini ve/veya yaşamlarını göz önüne seren, hayranları ile bir şekilde buluşmasını sağlayan önemli mekânlardır (Özgürel ve Baysal, 2018: 4728). Müzecilik ve kültür turizminin keşişiminde var olan müze evlerin tanımlanmasında bazı karmaşalar yaşanmaktadır. Pinna (2001); tarihî evlerle müzeleştirilmiş evler arasında büyük farklılıkların bulunduğunu dile getirmektedir. “Tarihî evler sadece orijinal bir yapı ile orijinal bir koleksiyondan oluşurken tarihî ev müzeler orijinal yapı ve koleksiyonun yanı sıra sosyal ve politik yaşamışlığı doğru bir biçimde yansıtabilen, geçmişi doğru bir biçimde sergileyip bunu müzecilik kriterlerine (bakım, koruma, satış departmanları, güvenlik, pazarlama ile) uygun bir biçimde gelen ziyaretçiye sunulmasını sağlayan mekânlar” olarak tanımlamıştır (Pinna, 2001:7; Uz, 2010:12).

Bu zamana kadar kültürel miras ve yönetimi hakkında birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen kültürel miras sürekliliğinin sağlanmasına ilişkin uzun vadede sonuç veren çalışmaların sayısı oldukça azdır. Süreklilik için koruma, yaşatma gibi değer yargılarına sahip toplum katılımının önemi büyüktür. İlgili kurum ve kuruluşlarla başlayan süreklilik çalışmaları, ancak toplum bireylerinin de bulunduğu bir zincir haline gelerek başarılı olabilir. Bu da öncelikle farkındalık yaratarak ve yörelerde var olan dinamikleri ön plana çıkararak mümkün olmaktadır. Müze evler, bu konuda var olan en önemli örnekler arasında yer almaktadır.

Bu kapsamda ele alınan Kırıkkale'nin Keskin ilçesi, Kırıkkale'nin neredeyse üçte ikisine sahip sivil mimari örneklerini barındırmaktadır. İkinci dereceden tescilli bulunan konut/konakların bir kısmı restore edilmiştir. Restore edilen geleneksel konut/konaklar yeniden işlevlendirilerek dükkân, müze ev, ofis gibi çeşitli işlevlerde kullanılmakta ve Keskin ilçesine kültürel değer katmaya devam etmektedir. Kültürel miras yönünden zengin olmasına rağmen turizm rotalarında yer almayan, aynı zamanda akademik çalışmaların yetersiz kaldığı yörenin hak ettiği tanınmışlığa yeterince ulaşmadığı görülmektedir. Yeterince tanınmayan ve tanıtılmayan kültürel değerlerin sürekliliğinin sağlanmasında aksaklık yaşanma ihtimali göz önünde bulundurularak yörede yer alan en tanınmış ve mimari kimlik yönünden en zengin konağı olan “Rahmi Pehlivanlı Müze Evi” çalışmaya konu edilmiştir. Çalışma içerisinde;

- Keskin geleneksel konut/konakları arasında Rahmi Pehlivanlı Konağının yeri nedir?
- Müze evine dönüşen konağın “kültürel miras sürekliliği” bağlamında önemi ve yeri nedir? sorularına cevap aranmıştır.

2. KÜLTÜREL MİRASIN SÜREKLİLİĞİ

Son yüzyıl, kültürel değerler üzerinden yapılan tartışmalar ve söylemlerle birlikte kültür mirası kavramını ön plana taşımıştır. Kültürel miras, geçmişten miras kalan, bireysel ve toplumsal kimliğin

bir bütün olarak korunmasıdır (Hereduc, 2005). Bir başka tanıma göre birey ve toplumun ortak geçmişlerinin değer gören sürecidir. Aynı zamanda geleceğe yatırım olarak da değerlendirilmektedir. Evrensel bir kavram olması ve kültür, kimlik, tarih gibi disiplinler arası kavramları içermesinden dolayı zengin bir kavramdır.

İlk başlarda yalnızca anıtsal yapılar ve sanatsal değeri korumayı amaçlarken, günümüzde kültürel olan her şeyi ele almaktadır (Ashworth, 1994; Aslan ve Ardemagni, 2006; Howard, 2003; Hereduc, 2005; Yılmaz, 2005; Dönmez ve Yeşilbursa, 2014). Kültürel miras; somut kültürel miras, soyut kültürel miras, su altı kültürel miras ve doğal miras olarak bölümlere ayrılmıştır (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017:60). En genel sınıflandırma ise somut ve somut olmayan miras gibi farklı ölçek ve nitelikte oluşumları içermektedir (Tablo.1). Somut kültürel miras; taşınmaz ve taşınır değerlerden oluşurken, somut olmayan kültürel miras diğer değerlerden meydana gelmektedir.

Tablo 1: Kültürel Mirasın Sınıflandırılması (Aslan ve Ardemagni, 2006; Dönmez ve Yeşilbursa, 2014)

Kültürel Miras		
Somut Kültürel Miras		Somut Olmayan Kültürel Miras
Taşınmaz Kültürel Miras	Taşınır Kültürel Miras	
Mimari Eserler	Resimler	Müzik
Anıtlar	Heykeller	Halk Dansları
Arkeolojik sitler	Kütüphane eserleri	Tiyatro
Tarihi merkezler	Arşivler	Edebiyat
Bina grupları	Takılar ve süs eşyaları	Sözlü gelenekler
Kültürel manzaralar	Eski paralar	Törenler, Şölenler
Tarihi parklar, bahçeler	Günlük eşyalar	Gelenekler
Kanallar, Köprüler,	Müzik aletleri	Görenekler
Yel değirmenleri v.b.	Fotoğraflar v.b.	El sanatları geleneği
		Geleneksel oyunlar v.b.

Tablo 1’de yer alan somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması sorunsalındaki en önemli hedeflerden biri söz konusu değerlerin deşifresi ve uygun koruma yöntemlerinden birinin uygulanmasıdır (ICOMOS, 2013; Çelik ve Akkurt, 2016). Çünkü belge niteliği taşıyan bu değerlerin korunması ile doğru bir tarih bilinci gelişmektedir. Ayrıca kültürel miras öznelinde süreklilik; insan-çevre etkileşiminin uyumuyla ilerlemekte ve toplumlarca nesil aktarımı yapılmaktadır.

Kültürel miras içerisinde yer alan mimari, insan-çevre etkileşiminde toplumun kültür sistemini temsil eder. Mimari başarılar bir kültürün kimlik ve yeterliliğinin en övünülen anlatımlarıdır (Tümertekin ve Özgüç, 2002). Bu nedenle somut kültürel miras içerisinde yer alan taşınmaz kültürel miraslar bir toplumun belirli bir dönemine şahitlik etmiş belgeleridir. Bu belgelerin sürdürülebilir olmalarının gerekliliği daha iyi anlaşılmaktadır.

Taşınmaz kültürel miras içerisinde yer alan ve sayıca diğerlerinden fazla olan bina grupları ve çevresel düzeni, günümüzde tekrar inşa edilemese de çeşitli koruma yaklaşımları ile sürekliliği sağlanmaktadır (Alexander, 1979). Aynı zamanda yapıların karakter ve kimliği de korunmaktadır. Böylelikle gelecek nesillere aktararak sürdürülebilirliği sağlanmakta, kendi içerisinde çeşitliliği olan bir bütün olarak ifade edilmektedir (Arntzen, 2001).

Kültürel değeri olan tarihi yapılara ilişkin sürekliliğin sağlanmasının en bilinen ve doğru yolu olan koruma, çeşitli müdahaleler aracılığı ile olmaktadır. Koruma yaklaşımları üçe ayrılmaktadır. Bunlar; yeniden işlevlendirme, özgün işlevin devamı ve üretimin durdurularak korunmasıdır (Uzunoğlu, 2018). Koruma yaklaşımlarından hangisinin uygulanacağını belirlemedeki en önemli rol hem soyut hem fiziksel özelliklerin sürekliliğinin sağlanmasıdır. Bu nedenle tüm koruma yaklaşımlarında yalnızca fiziki koruma değil aynı zamanda soyut özelliklerin de sürekliliği ön plandadır. Koruma yaklaşımları içerisinde yeri ve önemi büyük olan yeniden işlevlendirme, Cullinane (2013)’in belirttiği gibi koruma yöntemlerinden en esnek olanıdır. Ayrıca yeniden işlevlendirme ile hem yapının sürekliliği hem de ekonomik fayda sağlanmaktadır. Bu nedenle yeniden işlevlendirmenin kültürel miras sürekliliği için yeri ve önemi büyüktür. Yeniden işlevlendirme yapılırken yapının yerel kimlik unsurlarının korunarak yeni yüklenen işlevi ile örtüşme göstermesi gerekmektedir (Cullinane, 2013).

Günümüzde birçok tarihi yapının, koruma yaklaşımlarından biri olan yeniden işlevlendirme ile koruma altına alınarak sürekliliği sağlanmaktadır. Bu kapsamda geleneksel konut ve konaklar; müze, müze ev, butik otel, restoran, dükkan gibi sirkülasyona açık birçok işleve dönüştürülmektedir.

Bunlardan biri olan müze evler, yalnızca kültürel mirasın sürekliliği değil, aynı zamanda o ev içerisinde yaşamış önemli kişilerin hayatına dair ipuçlarını barındırması ile de dikkat çekmektedir.

2.1. Müze Evler

ICOM (Uluslararası Müzecilik Konseyi) müzeyi; halka açık ve topluma hizmet eden hem somut hem soyut mirası koruma, inceleme, sergileme gibi işlevleri barındıran bir kurum olarak tanımlamaktadır (ICOM, 2007; Özgürel ve Baysal, 2018:4729). Müzeler, kendi içerisinde farklı sınıflandırmalarla hizmet vermekte, her bir sınıflandırma özelinde fiziksel ve sosyal biçimlenme göstermektedir. 19. yüzyıl itibari ile müzeler her ülkede artarken, 20. yüzyıla gelindiğinde toplumsal kimliğe yön vermiş kişilerin yaşadığı mekanlar müzeleştirilmeye başlanmıştır. Politikacı, asker, ressam, şair, devlet adamı gibi birçok farklı alanda toplumun “önemli” olarak addettiği kişilerin yaşadıkları mekanlar özel bir konuma sahiptir. Böylelikle bu mekanların müzeleştirilmesiyle “müze ev” kavramı ortaya çıkmıştır.

Müze evin işleyiş biçimi, tanımı ve sınıflandırılması, ICOM’a bağlı DEMHİST (Tarihi Ev Müzeler Komitesi) üzerinden yapılmaktadır. DEMHİST müze evlerin diğer müzelerden ayrıldığını belirterek binaların amaçlarına göre tanımlamalar yapmış ve müze evleri dokuz kategoride toplamıştır. Bunlar:

- Toplumsal tarihte yer etmiş önemli kişilerin evleri (yazarlar, sanatçılar, müzisyenler, politikacılar, kahramanlar vs.)
- Koleksiyon evler (koleksiyoncunun eski evi ya da şu anda koleksiyonunu göstermek için kullandığı ev)
- Sanat evleri (tarihi ev müzede asıl nedenin sanat için olması gereken evler)
- Tarihsel olay evleri (bir anıya, hatıraya sahip olan evler)
- Bölgesel toplum evleri (genellikle tarihsel amaçtan ziyade, sosyo-kültürel faaliyetleri yansıtan ve yerel topluluklar tarafından inşa edilen tarihi ev müzeler)
- Geçmişe ait evler (şehir evleri ya da halka açık küçük kaleler)
- Güç merkezi olan evler (saraylar ve halka açık büyük kaleler)
- Ruhban evleri (manastırlar ve diğer halka açık kiliseye ait binalar)
- Sıradan evlerdir (yerli evler; gösterişten uzak binalar) (Uz, 2010:13).

Türkiye’de ise müze evler beş temel başlık altında sınıflandırılarak koruma altına alınmaktadır. Bunlar:

- Önemli sanatçılara ait evler (Tevfik Fikret Evi, Hüseyin Rahmi Gürpınar Evi, Sait Faik Abasıyanık Evi vb.)
- Etnografik durumu nedeniyle müzeleştirilmiş evler (Birgi Çakırağa Konağı vb.)
- Saraylar (Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı vb.)
- Önemli olaylara tanık olan evler (I. TBMM Binası, Mudanya Mütarekesi Evi vb.)
- Atatürk Evleridir (Müze Köşk, Şişli’deki Atatürk Evleri vb.) (Uz, 2015:274).

Mimari kimliği ve içerisinde yaşamış olan şahıslarla bütün olarak varlık gösteren konut/konaklar, amaçları dışında kendi içerisindeki organizasyon ve örgütlenme ile de kategorilere ayrılmıştır. Bunlardan biri önemli şahıs ve belgeleri öznelinde yapılan sınıflamadır:

- Tarihi şahsın orijinal belgelerini içermesi,
- Tarihi şahsın temsili belgelerini içermesi
- Tarihi şahsa ait olmayan belgeler içermesi olarak üç başlık altında ele alınmıştır (Butcher-Younghans, 1993; Karlık, 2009).

Müze evler kültürel mirasın sürekliliğini sağlamakla birlikte kültür ve sanat turizminin de önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu mekanların kamulaştırılarak veya özel olarak ziyaretçilere açılması noktasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar üç başlık altında sınıflandırılmıştır:

- Bakanlığa bağlı müze evler
- Bakanlığa bağlı olmayan müze evler
- Diğer müze evleri (Özgürel ve Baysal, 2018).

Özetlemek gerekirse, müze evler tarihi konut/konakların mimari kimliğinin bulunduğu veya bulunmadığı halde önemli şahıslarca kullanılmasından dolayı müzeleştirilerek topluma hizmet eden mekanlardır. Ayrıca şahıs ve mimari kimliğe ilişkin unsurları barındırması ve bunların sergilenerek

göz önüne çıkarılmasıyla kültürel miras niteliği taşımaktadır. Müze evler toplumsal kimliği sembolize ederken aynı zamanda gelecek kuşaklara aktarılarak kültürel miras sürekliliğine katkı sağlamaktadır.

3. YÖNTEM VE ÇALIŞMA ALANI

3.1. Yöntem

Çalışma birbirini takip eden üç adımdan oluşmaktadır. Birinci adımda kültürel miras sürekliliği ve bu kapsamda ele alınan müze evlerine ait literatür çalışması yapılmıştır. İkinci adımda çalışma alanı olarak seçilen ve Kırıkkale-Keskin’de yer alan Rahmi Pehlivanlı Müze Evi’nin kimlik kartı oluşturularak Keskin geleneksel konut/konakları arasındaki yeri ortaya konmuştur. Tümevarım yaklaşımı esas alınarak nitel araştırmalardan örnek olay yöntemi kullanılmıştır. Konaktan müze evine dönüştürülen yapıya ait bilgi ve belgeler toplanmış ve gerekli değerlendirmeler yapılmıştır (Şekil 1).

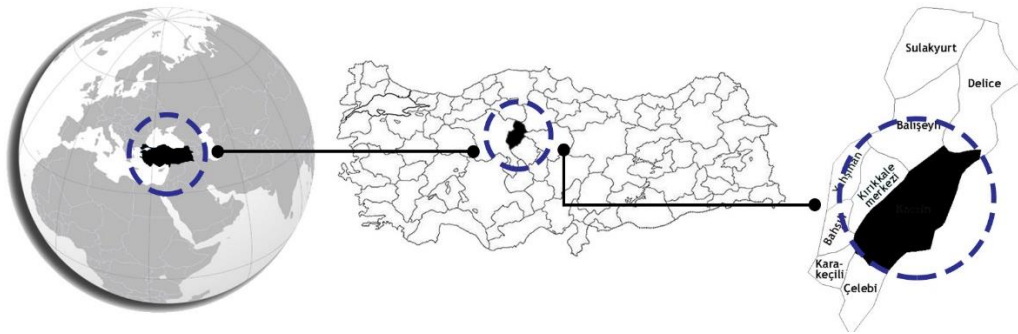
Yöntemin son adımında ise “örnek olay” yöntemi kullanılmıştır. Örnek olay, bütüncül yaklaşımla ele alınabilen, gözlem, görüşme, fotoğraflama, anı kaydı tutma gibi birçok teknikleri içeren bir araştırma yöntemidir (Yin, 2009). Örnek olay yöntemi birden fazla verinin alınabildiği ve çoklu kaynakları içeren durumlarda kullanılabilir (Given, 2008). Kültürel miras ve sürekliliği için önemli bir süreç geçiren müze evin sürecinin okunabilmesi adına bu yöntem kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan örnek olay yöntemi, çalışmanın süreciyle bir bütün olarak kurgulanmıştır. Bu doğrultuda yerinde yapılan gözlem, yapılandırılmamış görüşme, çeşitli kurum ve kuruluşlarda yapılan arşiv incelemeleri ve fotoğraflama teknikleri ile sonuca ulaşılmıştır.

Şekil 1. Çalışma akış diyagramı

3.2. Çalışma Alanı

Çalışma alanı İç Anadolu bölgesi-Orta Kızılırmak bölümünde yer alan Kırıkkale iline bağlı Keskin ilçesi olarak seçilmiştir. Keskin Kırıkkale ilinin güneyinde yer almakta, Kırıkkale-Kayseri karayolu üzerinde konumlanmaktadır (Şekil.2). İlçenin arazisi küçük tepeler ve yaylalardan oluşmaktadır. Önceki zamanlarda Ankara’nın bir ilçesi iken 1989 yılında Kırıkkale’ye bağlanmış ve o tarih itibari ile Kırıkkale’nin yüzölçümü olarak en büyük ilçesidir (URL-1). Keskin ekonomisinin temeli arazi ve iklim şartlarına bağlı olmakla birlikte tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Bunun dışında ticaretin de yapıldığı ilçede küçük dükkanlar bulunmaktadır.

Şekil.2: Kırıkkale ili Keskin İlçesinin Konumu

Keskin; Hitit, Roma, Bizans ve Osmanlı’ya ev sahipliği yapmış olması nedeni ile güçlü bir tarihi bulunan eski bir yerleşimdir. Ayrıca son yıllarda yapılan çalışmalarla neolitik, kalkolitik ve eski tunç çağına ait kalıntılar bulunmuştur (Altın ve Yenal, 2014). Bu nedenle sosyokültürel ve ekolojik özellikleri bakımından incelenmesi gereken yörelerden bir tanesidir.

Sosyokültürel açıdan ele alındığında Keskin, çeşitli kültürlerle tanıklık etmesinden dolayı oldukça zengin bir mozaik sahibidir. Özellikle yöreye ait halk türküleri içerisinde yer alan “bozlak” yörenin en

önemli kültürel değerlerinden biri olarak görülmektedir. Bu sanatın başta gelen sanatçılarından biri olan Hacı Taşan, Keskin ilçesini “abdal müziği” ile temsil etmiştir (Altın ve Yenal, 2014). Bunun dışında mutfak kültürü, asker uğurlama ve düğün törenleri, geleneksel oyunlar ve gelenekler bir bütün olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Ayrıca ilçenin özgün dokusu ve tarihi yapıları ile mimari kimliği bulunmaktadır. Bu kapsamda Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün yayınladığı 2021 yılı ağustos ayı envanter dökümüne göre Kırıkkale’de toplam 32 adet sivil mimarlık örneği bulunmaktadır (URL-2). Bunlardan 20 tanesi konut, 1 tanesi dükkan olmak üzere 21 tanesi Keskin ilçesinde yer almaktadır. 20 adet Konut/konaktan oluşan yapıların bir kısmı restore edilerek kullanımına devam edilmiş, bir kısmı ise yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır (Şekil.3).

Şekil.3: Keskin İlçesinde Yer Alan ve İkinci Dereceden Tescilli Olan Geleneksel Konut/Konaklar (Emre Altuntaş Arşivi, 2021)

Keskin ilçesinde yer alan ve ikinci dereceden tescilli bulunan geleneksel konutlar 19. Yüzyılın sonlarında inşa edilen Osmanlı konakları ile örtüşmektedir. Konut/konakların ilçenin eğimli arazine oturmakta ve yönelimleri çeşitlilik göstermekle beraber her yöne bakabilen girişler mevcuttur. Konut/konakların neredeyse tamamı kırma çatı sistemi ile tamamlanmış iç sofalı (karnıyarık) plan tipindedir. Tipik Türk evi özelliği gösteren konutlar zemin ve birinci kattan oluşmaktadır. Zemin kat servis, birinci kat ise yaşama mekanlarını kapsamaktadır (Daldaloğlu, 2005; Saluk, 2014). Zemin kat ile birinci katı birbirine bağlayan lineer biçimli merdivenlerle düşey sirkülasyon sağlanmaktadır. Geleneksel konut/konaklar mahremiyet gereksinimiyle yüksek taş duvarlarla çevrili avluya sahiptir. Avluda ise fiziksel gereksinimlerin ortaya çıkarmış olduğu tandır, ahır, depo gibi mekanlar bulunmaktadır. Ayrıca havuz, çeşme, kuyu, ocak gibi mekânsal elemanlar da bulunmaktadır. Bu mekan ve elemanlar yapının zemin katı ile direkt ilişkilidir. Birinci katta ise genellikle sokağa bakan bir cumba bulunmaktadır. Geleneksel konut/konaklar yapım tekniği ve malzeme açısından aynı üslubu taşımaktadır. Zemin kat yığma taştan oluşmakta, birinci kat ise ahşap karkas veya kerpiçtendir. Konut/konakların iç mekan kurgusu Türk evi yaşam felsefesi ile örtüşmektedir. Bu doğrultuda esnek mekan anlayışı ile odalar biçimlenerek sabit ve hareketli donatılar ile örgütlenmiştir. Özellikle odalarda görülen sabit donatılardan dolap; şerbetlik (vitrin), yüklük (yataklık), hamamlık (banyo) gibi birimlerden oluşarak çeşitli işlevleri bir arada barındırmaktadır. Ayrıca mutfakta da ocak ve terek gibi sabit donatılar bulunmaktadır. Terek, diğer yörelerde sergen olarak adlandırılan ve raf işlevi gören bir donatıdır (Daldaloğlu,2005; Saluk, 2014). Sosyoekonomik nedenlere bağlı olmakla birlikte konut/konaklarda süsleme özellikleri çoğunlukla başoda ve sofalarda görülmektedir. Genellikle ahşap malzeme kullanılarak biçimsel süslemelerin uygulandığı tavan ve dolap kapakları konut/konakların diğer bir karakteristiği arasında yer almaktadır.

Mekan karakteristiği ve yerel kimliği bulunan 21 adet tescilli geleneksel konut/konak arasından seçilen Rahmi Pehlivanlı Konağı, Keskin geleneksel konut/konak tipolojisini yansıtan önemli örneklerden biridir. Konağın bir diğer önemi ise kullanıcılarından birinin (Rahmi Pehlivanlı) tanınmış kişiliğe sahip olmasıdır. Rahmi Pehlivanlı, kralların ressamı olarak tanınan ve 24 Mart 1926’da Kırıkkale ilinin Keskin ilçesinde dünyaya gelen 24 Ağustos 1992 tarihinde vefat eden önemli bir Türk ressamdır. Çeşitli ülkelerde sergiler açan, uluslararası müzelerde de resimleri sergilenen Rahmi Pehlivanlı, devlet başkanlarının portresini çizmekle ün kazanmıştır (Pehlivanlı, 1993). Sanatçıya ödül

kazandırmış resimler günümüzde ulusal ve uluslararası birçok platformda sergilenmektedir. Sanat hayatı boyunca Atatürk Türkiye'sinin yörelerini tuvale aktarmıştır. Böylelikle yöreyi Türkiye'ye, Türkiye'yi de dünyaya tanıtmayı amaçlamıştır (URL-3).

Söz konusu konak, yapım tarihi net olarak bilinmemekle birlikte 1930'lu yıllarda bir Ermeni'den satın alınarak uzun yıllar Pehlivanlı ailesine ait olarak kalmıştır. 1985 yılında Keskin'li bir aileye satılan konak son yıllarda kiracılı olarak kullanılmıştır. 1930larda dönemin en gösterişli evlerinden biri olan konak, yazlık ve kışlık odalardan oluşmaktadır (Pehlivanlı, 1993). 6 Mart 1986 yılında Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenmiş ve 24 Ekim 1994 tarihinde tesciline devam edilmesine karar verilmiştir. Eskiden adı Kibrithane olan, günümüzde Yenice Mahallesi Mehmet Arifoğlu sokakta yer alan Rahmi Pehlivanlı Konağı, iki kattan oluşmaktadır (Şekil.4). Tıpkı Keskin geleneksel konut/konak tipolojisinde olduğu gibi kırma çatıya sahip olmakla birlikte zemin katı yığma taş, birinci katı ahşap karkas ile inşa edilmiş ve dolgu malzemesi olarak kerpiç kullanılmıştır. Saluk (2014), konağın birinci katında tuğla ile örülmüş ve özgün plana aykırı eklemelerin tespit edildiğini ve o dönem yapılmakta olan restorasyon projesi ile bunların düzenleneceğini belirtmiştir. Konakta yer alan süsleme özellikleri Keskin ilçesinde nadir görülen örnekler arasında yer almaktadır.

Rahmi Pehlivanlı Konağına Ait Cephe Fotoğrafları (URL-1,2021)

Şekil.4: Rahmi Pehlivanlı Konağına ait Plan, Kesit ve Ön Cephe Çizimleri (Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Türkiye için önemli bir ressamın, Keskin ilçesinde yer alan ve mimari bir karakteristiği olan konakta yaşamış olması, konağın kullanılarak gelecek kuşaklara aktarılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu kapsamda kamulaştırılan konak, 2013 yılı itibari ile restorasyon çalışmalarına girmiş ve Kırıkkale İl Özel İdaresi tarafından desteklenerek müze eve dönüştürülmüştür. Konak aynı zamanda proje ofisi olarak kullanılmaktadır.

4. BULGULAR

Son yıllarda artan kültürel miras sürekliliğine ait farkındalık ile birçok tarihi yapıya ait çalışma yapılmaktadır. Müze evler de bunlardan biridir. Ele alınan Rahmi Pehlivanlı Müze Evi, hem bulunduğu yöre hem de ülkemiz için önem teşkil eden bir kültürel mirastır. Bu kapsamda söz konusu müze evine ait kimlik kartı oluşturularak mimari özelliklerine ilişkin genel bilgi verilmiş, literatürden elde edilen müze evine ait kategoriler ile yeri belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo.2: Rahmi Pehlivanlı Müze Evi'ne Ait Kimlik Kartı

RAHMI PEHLİVANLI MÜZE EVİ KİMLİK KARTI					
Yapının Genel Özellikleri	Adres		Pafta	Ada	Parsel
	Yenice Mah. Mehmet Arifoğlu Sok. No:1		24	239	9
Mimari Özellikleri	Yapım Yılı	Üslup	Konut Konumu		Sokak Tipi
	19.yy. sonu	Geç Osmanlı	Ayrık		Düz
Mimari Özellikleri	Eski İşlevi		Yeni İşlevi		Plan Şeması
	Konak		Müze Ev		İç Sofalı
Müze Evine Ait Özellikler	Müze Evi Kategorisi (DEMHIST)				
	X	Toplumsal tarihte yer etmiş önemli kişilerin evleri	Koleksiyon evler		Sanat evleri
		Güç merkezi olan evler	Ruhban evleri		Sıradan evler
		Tarihsel olay evleri	Bölgesel toplum evleri		Geçmişe ait evler
	Bağlı Olduğu Kurum Kategorisi				
		Bakanlığa bağlı	Bakanlık denetiminde	X	Diğer
Örgütlenme Kategorisi					
X	Tarihi şahsın orijinal belgelerini içermesi	X	Tarihi şahsın temsili belgelerini içermesi	Tarihi şahsa ait olmayan belgeler içermesi	

Pehlivanlı ailesine ait yaşantının izlerinin görüldüğü konakta işlevsel kurgu, toplumun yaşam biçimi ile örtüşmektedir. Rahmi Pehlivanlı, kendisinin kaleme aldığı “Bir Fırça Bir Palet Bir Hayat - Abdullah’ın Gaderi” adlı kitabında bu yaşantının ipuçlarını vermiştir. Bunlara örnek olarak:

- Mevcut oda sayısı, tavanlardaki süsleme ve işleme, avlusunda bulunan su öğelerinin varlığı ile dönemin en gösterişli konaklarından biri olması,
- Yörenin geçim kaynakları olan tarım ve hayvancılığın, konağın fiziksel biçimlenmesine etki etmesi (avluda yer alan buğday ambarı, odunluk ve samanlık gibi mekanlardan bahsediliyor olması),
- Yöreye ait iklimsel özelliklerden dolayı konağın fiziksel biçimlenmesinde yazlık-kışık odalarının bulunması,
- Yapının eski halinde mevcut olan avlunun, sosyalleşme mekanı olarak kullanılması verilebilir.

Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü (AKVKBKM) arşivi, literatür ve yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen diğer bulgularda da görüldüğü gibi kültür mirası özelinde değerlendirilen ve konuttan müze eve dönüştürülen konak, geleneksel yerleşim örüntüsünün başatları arasında yer alabilmiştir. Bunun yanı sıra, toplumsal bellekte yer etmiş, kültürel unsurları ve mimari kimliğini genel hatları ile koruyarak günümüze ulaşabilmiştir (Şekil.5).

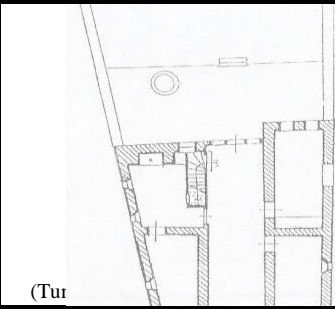
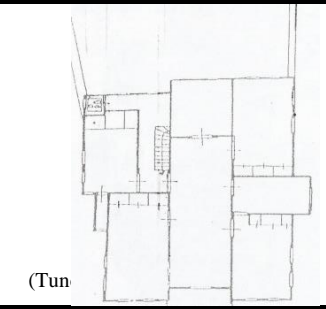
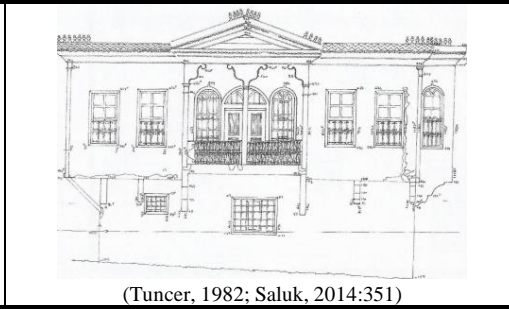
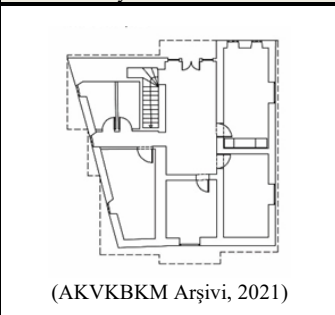

Şekil.5: Rahmi Pehlivanlı Konağı'nın Yıllar İçerisindeki Görünüşleri

1986 yılında tescillenerek rölövesi alınan konağın 2013 yılında restorasyon projesi hazırlanmış ve süreç içerisinde müze eve dönüştürülmüştür. Rölöve-restorasyon projelerine ilişkin toplanan verilerden özellikle plan çizimleri önemli bilgiler vermektedir. Zemin kat planı ele alındığında; avlu, hayat ve odalardan oluşan mekânsal organizasyon mevcuttur. Rölöve ve restorasyon projelerine ilişkin mekânsal organizasyon ve fiziksel unsurlarda farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların en önemlisi avludur. Avlu süreçle işlevini kaybetmiş, avlu içerisinde yer alan su öğesi yok olmuştur. Ayrıca bir dönem zemin katının bakkal olarak kullanılmasından dolayı kapı ve bazı pencereler değiştirilmiştir. Buna bağlı olarak yerel malzemelere aykırı eklemelerin yapıldığını görmek mümkündür. Restorasyon projesi ile bu ve buna benzer sonradan eklemeler kaldırılarak biçim ve malzeme açısından mimari karaktere uygun müdahaleler yapılmıştır.

Birinci kat planı ele alındığında; mekânsal kurgu iç sofalı (karnıyarık) plan tipi ile örtüşmektedir. Simetrik olarak hayat ve iki yanına konumlandırılmış odaların bulunduğu birinci katta konağın en önemli kimlik öğelerinden biri olan cumba da bulunmaktadır. Düşey sirkülasyonu sağlayan merdiven orijinal halini korumaktadır. Konağın en önemli tavan süslemesi bu katta bulunan sofada yer almaktadır. Biçimsel özellikler taşıyan (altıgen), yöreye ait yapım tekniklerinin uygulanarak ahşap

malzemeden yapılan tavan süslemesi konağın en önemli kimlik öğelerinden bir diğeridir. Bunun dışında rölöveye ait planda bulunan odalardaki dolap, şerbetlik ve yüklüklerin birçoğunun yok olduğu görülmektedir (Tablo.3).

Tablo.3: Rölöve ve Restorasyon Projelerine Ait Ortografik Anlatımları

ORTOGRAFİK ANLATIMLAR		
Rölöve Zemin Kat Planı	Rölöve Birinci Kat Planı	Rölöve Ön Cephe Görünüşü
(Tur	(Tun	(Tuncer, 1982; Saluk, 2014:351)
Restorasyon Zemin Kat Planı	Restorasyon Birinci Kat Planı	Restorasyon Ön Cephe Görünüşü
(AKVKBKM Arşivi, 2021)	(AKVKBKM Arşivi, 2021)	(AKVKBKM Arşivi, 2021)

Yapının tahrip olan mekan ve bileşenlerinin yanı sıra sabit donatılarda da sıkıntının mevcut olduğu görülmektedir. Bu kapsamda restorasyon çalışmaları ile tahribat giderilmeye çalışılmıştır. Müze ev içerisinde ilk senelerde Rahmi Pehlivanlı'ya ait eşyalar yer almazken, son zamanlarda bu konuya dikkat çekilerek orijinal tablo, fotoğraf ve eşyalar yer verilmeye başlanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Restorasyon Öncesi ve Sonrasına Dair Fotoğraflar

Restorasyon Öncesi-Sonrası		Restorasyon Öncesi-Sonrası	
Zemin katta yer alan sofa (AKVKBKM Arşivi, 2021, URL-5, 2021)		Birinci katta yer alan sofa (AKVKBKM Arşivi, 2021, URL-5, 2021)	
Zemin katta yer alan oda (AKVKBKM Arşivi, 2021, URL-5, 2021)		Birinci katta yer alan dolap-yüklük-şerbetlik (AKVKBKM Arşivi, 2021, URL-5, 2021)	
Zemin katta yer alan oda (AKVKBKM Arşivi, 2021, URL-5, 2021)		Birinci katta yer alan oda girişi (AKVKBKM Arşivi, 2021, URL-5, 2021)	

Keskin Belediyesi'nin düzenlediği Rahmi Pehlivanlı'yı anma günleri ile müze evin ziyaret sirkülasyonu artırılmaktadır.

5. SONUÇ

Gün geçtikçe artan koruma kavramının önemi, kültürel mirasın yapı ölçeğindeki sürekliliğini gündeme getirmiş ve yeniden işlevlendirme yönteminin önemini ortaya koymuştur. Bu noktada Keskin geleneksel konut/konak yapısı, geçmişten günümüze ulaşan önemli mimari yapılar arasında yer almakta ve tüm dünyanın ortak varlığı olarak bir "kültürel miras" özelliği göstermektedir. İlçenin günümüze ulaşan tarihi yapıları tescillenmiş fakat birçoğu restore edilmediği için sürekliliğinin sağlanması sekteye uğramıştır. Rahmi Pehlivanlı Müze Evi, Keskin ilçesi için yerel bir dinamîğe sahip olan önemli yapılardan biridir. Yapı, konaktan müze evine dönüştürülerek kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanmasında röper noktasındadır. Süreci örnek olay yöntemi ile anlatılan müze eve ait sonuç ve öneriler aşağıdaki gibidir:

- Kültürel mirasın sürekliliğini sağlayabilmek için, yerel kimliği koruyabilmek ve bu kapsamda oluşan yapıların aidiyet duygusunu ön planda tutacak şekilde tasarım yaklaşımlarını benimsemek gereklidir.
- Kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanabilmesi için tasarım yaklaşımlarının yanı sıra bilinçlendirme ve bu bilincin geliştirilmesi gereklidir. Bu noktada Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale Valiliği, Kırıkkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Keskin Kaymakamlığı, Keskin Belediyesi, gibi kurumların gerekli çalışmalar yapması, bu çalışmalar ile halkı bilinçlendirmesi önem taşımaktadır.
- Keskin ilçesi için dinamîği olan müze evin tanıtımına yönelik farkındalık ve bilinç oluşturmak/artırmak çeşitli çalışmaların yapılması önemlidir. Bu çalışmalar içerisinde yazılı ve basılı araçlarla birlikte görsel ve işitsel araçların bir arada kullanılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra stratejik ortaklıklar kurularak siyasi desteğin de yardımı ile bir koridor yaratılmalı veya turizm rotalarına söz konusu yöre ve konak dahil edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Alexander, C. (1979). *The Timeless Way of Building*, Oxford University Press: New York.
- Altın, Y. & Yenal, E. (2014). *Keskin*. Ankara: Büyük Anadolu Medya Grup.
- Altuntaş, E. Kırşehir İl Özel İdaresi Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisi Arşivi.
- Arntzen, S. (2001). *Cultural Landscape and Approaches to Nature, Ecophilosophical Perspectives, in Place and Location*, Proceedings of the Estonian Academy of Arts 10, 27-49. Tallinn, Estonia.
- Ashworth, G. J. & Larkham P. J. (1994). *From history to heritage—from heritage to identity. Building a new heritage: Tourism, culture and identity in the new Europe*, New York: Routledge.
- Aslan, Z., & Ardemagni, M. (2006). Introducing young people to the protection of heritage sites and historic cites. Web: <http://www.icrom.org/>, (Erişim Tarihi: 30.06.2021)
- Butcher-Youngmans, S. (1993). *Historic House Museums: A practical handbook for their care, preservation, and management*. Oxford University Press: Nerw York.
- Cullinane, J. J. (2013). *Maintaining and Repairing Old and Historic Buildings*. New Jersey: Yayıncı, John Wiley and Sons, Hoboken.
- Çelik, M. & Akkurt, H. B. (2016). Buca Tarihi Konut Stoku ve Kültürel Değerlerinin Sürekliliği. *Ege Mimarlık*, 30-35.
- Daldaloğlu, O. (2005). *Ressam Rahmi Pehlivanlı Konağı Restorasyon Önerisi ve Keskin Geleneksel Konakları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dönmez, C., & Yeşilbursa, C. C. (2014). Kültürel Miras Eğitiminin Öğrencilerin Somut Kültürel Mirasa Yönelik Tutumlarına Etkisi. *İlköğretim Online*, 13(2), 425-442.
- Eroğlu, B., & Yaldiz, E. (2006). Kültür Mirasının Sürekliliği İçin Anıtsal Binaların Yeniden Kullanılması Bağlamında Ermenek Tol Medrese. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 315-340.
- Given, L. M. (Ed.). (2008). *The Sage Encyclopedia Of Qualitative Research Methods*. Sage Publications: USA.

- Göçer, P.Ö. (2003). Devingen Toplum Esnek Mekanlar İster, *Arredemonto Mimarlık Dergisi*, 2, İstanbul.
- Hereduc. (2005). Heritage in the classroom: A practical manuel for teachers. Web: <http://www.hereduc.net/hereduc/> (Erişim Tarihi: 30.07.2021).
- Howard, P. (2003). *Heritage: Management, interpretation, identity*. New York: Continuum.
- ICOMOS, (2013). Web: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0605852001542305046.pdf (Erişim Tarihi: 30.07.2021).
- Karlık, Ö. (2009). *From The "Author" To The "Reader": Visiting Literary House-Museums In İstanbul*, The Master Thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- Koca, F. (2015). Türkiye’de Geleneksel Yerleşim Örüntülerinin Özgün Karakter Ve Kültürel Mirasını Koruma Anlayışına Ontolojik Bir Yaklaşım. *Planlama*, 25(1), 32-43.
- Kuşçuoğlu G. Ö. & Taş M. (2017). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1): s.58-67.
- Özgürel, G. & Baysal, G. (2018). Sanat Turizmi Açısından Müze Evler: Zeki Müren Sanat Müzesi Örneği, *Journal Of Social and Humanities Sciences Research*, 31(5), 4727-4741.
- Pehlivanlı, R. (1993). *Bir Fırça Bir Palet Bir Hayat - Abdullah'ın Gaderi*, Plastik Sanatlar Kültür ve Sanat Vakfı: Ankara.
- Pinna, G. (2001). Introduction to Historic House Museums. *Museum International*, 53(2), 5-9.
- Saluk, Y. (2014). *Kırıkkale - Keskin'deki Kültür Varlıklarının Belgelenmesi, Koruma Önerilerinin Geliştirilmesi Ve Fişekhane Binası Restorasyon Projesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Tümertekin E. & Özgüç, N. (2002). *Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür-Mekan*, Çantay Kitabevi: İstanbul.
- Unesco. (1972). Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage. <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2021)
- Uz, S. (2010). *Kişisel Mekânların Müzeleştirilmesi: Burgaz Ada Sait Faik Abasıyanık Evi Örneği'nin İrdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Uz, S. (2015). Müze Evler. (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2021) Web: <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/UZ-Seden-M%C3%9CZE-EVLER.pdf>
- Uzunoğlu N. (2018). *Kültürel Miras Alanlarının Toplumsal Bellek Bağlamında Yeniden İşlevlendirilmesi: Haydarpaşa Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yılmaz, Ö.Ö. (2005). *Türkiye’de kültürel mirasın yönetimi ve sorunları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yin, R. K. (2009). *Case Study Research: Design and Methods (Applied Social Research Methods)*. California: Sage Publication.
- URL-1: Kırıkkale-Keskin hakkında genel bilgi (Erişim Tarihi: 30.07.2021) <https://tr.wikipedia.org/wiki/Keskin>
- URL-2: Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü 2021 yılı ağustos ayı envanter dökümü (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2021) <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-88389/tasinmaz-kultur-varliklari.html>
- URL-3: Rahmi Pehlivanlı hakkında genel bilgi (Erişim Tarihi: 30.07.2021) https://tr.wikipedia.org/wiki/Rahmi_Pehlivanlı%C4%B1
- URL-4: Rahmi Pehlivanlı Müze Evi (Erişim Tarihi: 30.07.2021) <https://www.timeturk.com/bir-asirlik-konakta-kralların-ressami-pehlivanlı-nin-eserleri-sergileniyor/haber-1188782>
- URL-5: Rahmi Pehlivanlı Müze Evi Fotoğrafları (Erişim Tarihi: 30.07.2021) <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-unlu-ressam-rahmi-pehlivanlıin-muze-evi-restore-edildi-11490/>